

that the political system is a real socio-political phenomenon that performs certain functions in society.

Keywords: political system, functions of political system, functions of criminal law policy.

Розвадовський В.І.

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ У СФЕРІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

УДК 342.56.1

Постановка проблеми. Питання прав, обов'язків та гарантій має важливе значення як для самих учасників конституційного провадження, так і для конституційного процесу в цілому. Дана проблема здатна суттєво впливати на хід та результати конституційного провадження, а також опосередковано детермінувати напрями діяльності Конституційного Суду України.

Важливу роль для вирішення зазначеної проблеми, а також для удосконалення правового регулювання у сфері конституційного провадження відіграють дефінітивні засади, в основу яких покладено розуміння правового статусу особи в цілому та конституційного провадження зокрема. Саме тому тема дослідження відзначається актуальністю та практичною значимістю.

Стан дослідження. Проблему правового статусу учасників конституційного провадження прямо чи опосередковано висвітлювали у своїх наукових публікаціях Н. Вітрук, Л. Д. Воеводін, А.П. Гаранов, В. В. Копейчиков, В. А. Кучинський, С. Л. Лисенков, В. А. Масленніков, О. Марцеляк, В. І. Новоселов, М. Строгович та інші науковці.

Однак, разом з тим, окремого наукового дослідження потребує власне категоріально-понятійний апарат, який складає дефінітивну основу у проблематиці правового статусу учасників конституційного провадження.

Постановка завдання. На основі усього вищевказаного визначено мету даної наукової статті, яка полягає у конкретизації

категоріально-понятійного апарату дослідження правового статусу учасників конституційного провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. В юридичній літературі поняття правового статусу і правового становища розглядаються по-різному. Одна група дослідників вважає, що ці поняття є тотожними, інша – що поняття правового становища є ширшим, ніж поняття правового статусу особи. Деякі автори вважають, що навпаки. Різний підхід до розгляду сутності понять «правовий статус» та «правове становище» не змінює реально-го становища будь-якої людини в суспільстві, яке закріплене в правових нормах, тому мають рацію ті автори, які вважають, що між змістом цих понять різниці немає і вони розглядаються як однопорядкові та з позиції формальної логіки є тотожними. Відмінність необхідно шукати не між правовим статусом і правовим становищем однієї й тієї самої особи, а між правовим статусом (становищем) різних осіб.

Отже, розглядаючи поняття правового становища і правового статусу особи як тотожні, можна визначити основні ознаки цього поняття [1, с. 281].

По-перше, ця категорія має узагальнений, універсальний характер. Вона немовби вбирає в себе правові статуси різних категорій осіб.

По-друге, ця категорія відображає індивідуальні особливості людини і реальне становище її в системі різноманітних суспільних відносин.

По-третє, права і свободи осіб, що становлять основу їх правового статусу, не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: без кореспондуючих правам обов'язків, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій забезпечення прав і свобод тощо.

По-четверте, категорія правового статусу дає змогу досліджувати права, свободи та обов'язки осіб як систему, проводити порівняння статусів різних категорій осіб.

Питання про види правових статусів не викликає дискусії серед вчених, оскільки класифікація їх досить проста і очевидна. У сучасній вітчизняній юридичній літературі правовий статус

особи розглядається на трьох рівнях: загальний (конституційний) статус громадянина України, спеціальний та індивідуальний (конкретний) статуси. Такий підхід до дослідження правових статусів ґрунтується на співвідношенні філософських категорій загально-го, особливого та одиничного і є сьогодні досить перспективним, оскільки дає змогу простежити діалектику правового статусу особи на різних рівнях правового регулювання. При цьому в ролі загального виступає статус усіх громадян України, особливого – спеціальний статус, одиничного – індивідуальний (конкретний) статус особи [1, с. 282].

Необхідно згадати про рухомість правового статусу, що змінюється у разі його переходу із загального (конституційного) в спеціальний, а із спеціального – в індивідуальний. Усе це відбувається за рахунок зміни змісту елементів, що збагачуються внаслідок конкретизації. За своїм структурним складом статус залишається незмінним, тому що він є вираженням певних зв'язків і відносин громадянина із суспільством та державою. Загальний, спеціальний та індивідуальний статуси відображають лише різні рівні цих зв'язків і відносин.

Загальний правовий статус громадянина – це права і обов'язки, закріплені в Конституції і характерні для всіх і кожного члена суспільства, а не тільки для певних конкретних осіб, тому що в такому випадку довелось б створювати стільки правових статусів, скільки є громадян.

Загальний правовий статус, закріплений в Конституції, є єдиним для всіх членів суспільства. Усі громадяни України, в яких би конкретних правовідносинах вони не брали участі, які б професійні функції не виконували, мають однаковий загальний правовий статус, володіють рівними правами і можливостями, включаючи право вступати в різні, дозволені законом правовідносини. Тобто загальний статус громадянина (саме як громадянина) не залежить від того, в яку соціальну сферу він включений. Такий статус ґрунтується на загальних передумовах і включає усі види прав громадян – особисті, політичні, економічні, культурні та екологічні, інакше статус членів суспільства як громадян виявився б неоднаковим. Загальний правовий статус відзначається певною

стабільністю, але він не є раз і назавжди усталеним та незмінним. Система прав, свобод та обов'язків збагачується і розвивається разом з розвитком суспільства та держави, а наслідком таких змін є зміни в законодавстві, які, у свою чергу, впливають на правовий статус особи.

Якщо загальний правовий статус, закріплений у Конституції, є єдиним для всіх громадян, то цілком закономірно розкривати його зміст через загальні права і обов'язки, які можуть бути набуті і реалізовані будь-яким громадянином, тобто ці права і обов'язки характерні для кожного члена суспільства. Загальні права і обов'язки характеризуються тим, що вони належать всім громадянам незалежно від їх групових особливостей, соціального, сімейного, статевого, вікового чи іншого стану.

Загальні права і обов'язки не виключають, а навпаки, передбачають наявність прав та обов'язків, які конкретизуються, а в деяких випадках доповнюються чи обмежуються галузевим законодавством щодо різних категорій громадян, які характеризуються специфічними рисами соціального, службового, сімейного та іншого становища. У зв'язку з цим в юридичній літературі введено поняття спеціального правового статусу, під яким розуміють сукупність спеціальних прав і обов'язків тієї чи іншої групи осіб, об'єднаних якимись специфічними рисами їхнього стану.

Диференціація правового статусу окремих груп громадян і створення в результаті спеціальних статусів цілком виправдовується ідеєю соціальної справедливості, яка пов'язана з необхідністю більш точно визначити внесок громадянина у суспільну систему, індивідуалізувати його статус, врахувати умови і особливості його діяльності. Справедливість як моральна категорія містить діалектичне поєднання елементів рівності і нерівності. Її основні вимоги полягають в установленні пропорційності між внеском окремої особи в суспільну систему і обсягом наданих їй матеріальних і духовних благ. У сфері правового статусу особи це має вигляд формування спеціальних правових статусів, деталізації і конкретизації прав та обов'язків суб'єктів. Прикладами спеціального правового статусу можуть бути правові статуси народного депутата, військовослужбовця, студента, пенсіонера, ін-

валіда тощо як спеціальні статуси громадян України. Створення спеціальних статусів є результатом правового регулювання певних суспільних відносин, які враховують наявність соціальних, природних (статевих, вікових) та інших відмінностей між людьми, що об'єктивно зумовлюють особливості їхнього правового становища. Внаслідок врахування цих особливостей спеціальний статус характеризується меншим від загального ступенем всезагальності, оскільки поширюється тільки на певну групу громадян, які об'єднані за певною родовою ознакою.

Індивідуальний правовий статус характеризує особливості правового становища конкретної людини залежно від її віку, статі, професії, участі в управлінні державними справами, стану здоров'я тощо. Цей статус характеризується значною динамічністю: він змінюється відповідно до тих змін, які відбуваються в житті кожної людини.

Незважаючи на те, що більшість сучасних дослідників правового статусу особи виділяє три його різновиди (загальний, спеціальний та індивідуальний), останнім часом в юридичній літературі окремі автори вводять четвертий різновид правового статусу – міжнародний правовий статус особи. Хоча цей термін ще широко не вживається юристами, на нашу думку, на нього необхідно звертати увагу, зважаючи на тісне міжнародне співробітництво держав між собою та з міжнародними організаціями, а також активне входження нашої держави до міжнародного співтовариства.

У найбільш узагальненому вигляді міжнародний правовий статус особи включає в себе, крім внутрішньодержавного права, ще й права, свободи, обов'язки і гарантії, вироблені міжнародним співтовариством і закріплені в міжнародних правових документах. Захист цього статусу передбачений як внутрішнім законодавством, так і міжнародним правом.

Питання про структуру правового статусу особи є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі. Одні автори до структури правового статусу відносять два-три елементи, інші — вісім-дев'ять елементів.

Одне із найбільш широких понять правового статусу особи дає Н. І. Матузов, який вважає, що структурними елементами

мають бути: відповідні правові норми; правосуб'єктність; суб'єктивні права; юридичні обов'язки; законні інтереси; громадянство; юридична відповідальність; правові принципи; правовідносини загального (статусного) характеру. Крім перелічених, окремі автори наводять більш спрощену структуру правового статусу, водночас включаючи до неї юридичні гарантії (Л. Д. Воєводін, В.В. Копейчиков, В. А. Кучинський, С. Л. Лисенков, А. П. Гаранов), правовий обов'язок (В. А. Масленніков, В. І. Новоселов) тощо.

В цілому підтримуючи прагнення вчених до розширення структури правового статусу, ми вважаємо, що деякі юридичні категорії недоцільно розглядати як елементи статусу особи. Зокрема, громадянство – передумова, яка визначає правовий статус в повному обсязі, без будь-яких винятків. Однак правовим статусом володіють не тільки громадяни, але і особи без громадянства (апатриди), іноземці.[2 с.29] У цьому випадку обсяг їхнього правового статусу відрізняється від правового статусу громадянина (головним чином у сфері політичних прав). Правосуб'єктність можна також розглядати як передумову правового статусу, тому її також недоцільно включати до його структури. Існують великі сумніви щодо включення до структури правового статусу і такого структурного елемента, як законні інтереси.

На нашу думку, структурними елементами правового статусу особи є: правові принципи; правові норми; суб'єктивні права і свободи; юридичні обов'язки; гарантії прав, свобод і обов'язків; юридична відповідальність.

Вчені-правознавці під поняттям «статус» (лат. status – становище) також розуміють правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [3, с. 626].

Висновки. Отже, питання про поняття правовий статус у правовій доктрині є дискусійним, що обумовлено перш за все тим, що правовий статус є багатоаспектною та комплексною правовою категорією, що має певну структуру та за допомогою якої особа координує свою поведінку в суспільстві.

Разом з тим, в основі категоріально-понятійного апарату, пов'язаного зі статусом учасників конституційного провадження, лежать: 1) загально-соціальні та історично обумовлені поняття «статус» та «становище» як суспільні (а не виключно правові) ка-

тегорії; 2) загальноновизнані юридичні поняття «правовий статус» та «правове становище»; 3) диференціація правового статусу за співвідношенням міжнародного та національного права на «міжнародно-правовий статус» та «правовий статус громадянина»; 4) класифікація правового статусу за обсягом на правовий статус особи, спеціальний правовий статус, індивідуальний правовий статус, конституційно-правовий статус учасника конституційного провадження.

1. Осауленко О. І. *Загальна теорія держави і права: навчальний посібник* / О. І. Осауленко. – К. : Істина, 2007. – 336 с.
2. Розвадовський В. І. *Теоретико-правове дослідження процесуальних прав та обов'язків сторін в конституційному провадженні* / В. І. Розвадовський // *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових праць, Випуск 42, - Івано-Франківськ; Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2016 с. 29*
3. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.), М. П. Зяблюк, В. Я. Тацій та ін. – К. : Укр. Енцикл., 1998. – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.*

Розвадовський В.І. Категоріальний апарат у сфері дослідження правового статусу учасників конституційного провадження

У статті висвітлено категоріальний апарат дослідження правового статусу учасників конституційного провадження. На думку автора, в основі категоріального апарату, пов'язаного зі статусом учасників конституційного провадження, лежать наступні елементи: загально-соціальні та історично обумовлені поняття «статус» та «становище» як суспільні (а не виключно правові) категорії; загальноновизнані юридичні поняття «правовий статус» та «правове становище»; диференціація правового статусу за співвідношенням міжнародного та національного права на «міжнародно-правовий статус» та «правовий статус громадянина»; класифікація правового статусу за обсягом на правовий статус особи, спеціальний правовий статус, індивідуальний правовий статус, конституційно-правовий статус учасника конституційного провадження.

Ключові слова: особа, учасник провадження, правове становище особи, правовий статус громадянина, міжнародно-правовий статус, спеціальний правовий статус, індивідуальний правовий статус, конституційно-правовий статус учасника конституційного провадження.

Розвадовський В.І. Категоріальний апарат в сфері дослідження правового статусу учасників конституційного провадження

В статті освещен категоріальний апарат дослідження правового статусу учасників конституційного провадження. По мнению автора, в основе категориального аппарата, связанного со статусом участников конституционного

производства, лежат следующие элементы: обще-социальные и исторически обусловленные понятия «статус» и «положение» как общественные (а не только правовые) категории; общепризнанные юридические понятия «правовой статус» и «правовое положение»; дифференциация правового статуса по соотношению международного и национального права на «международно-правовой статус» и «правовой статус гражданина»; классификация правового статуса по объему правовой статус лица, специальный правовой статус, индивидуальный правовой статус, конституционно-правовой статус участника конституционного производства.

Ключевые слова: личность, участник производства, правовое положение личности, правовой статус гражданина, международно-правовой статус, специальный правовой статус, индивидуальный правовой статус, конституционно-правовой статус участника конституционного производства.

Rozvadovsky V. I. Categorical apparatus in the field of research of legal status of participants of constitutional proceedings

The article deals with the categorical apparatus for researching the legal status of participants in constitutional proceedings. According to the author, the following elements are at the heart of the categorical apparatus related to the status of participants in constitutional proceedings: the general social and historically conditioned notions of «status» and «status» as social (and not exclusively legal) categories; universally recognized legal concepts of «legal status» and «legal status»; differentiation of legal status according to the ratio of international and national law to «international legal status» and «legal status of a citizen»; classification of legal status by volume to legal status of a person, special legal status, individual legal status, constitutional and legal status of a participant in constitutional proceedings.

Keywords: person, party to proceedings, legal status of person, legal status of citizen, international legal status, special legal status, individual legal status, constitutional legal status of participant in constitutional proceedings.